

Kortverhalen schrijven: een module

José Vandekerckhove

De module *Kortverhalen schrijven* bestaat uit een theoretische inleiding en een corpus. Het eigenlijke corpus is drieledig. Het hoofdonderdeel, het schrijven van een kortverhaal, is productgericht. Ten tweede is er ruimte voor de verhaalttheorie: de kennis van de leerlingen kan enerzijds opgefrist (vertelstandpunten, chronologie,...) en anderzijds aangevuld worden (structuurpatronen,...). Ten derde legt de module links naar de wereldliteratuur en kan ze, indien de leraar dat wil, gebruikt worden om de leerlingen voor een stukje met grote namen uit het literaire wereldgebeuren (verleden en heden) bekend te maken. De leraar kan dit gedeelte eventueel combineren met een beperkte *webquest*.

De doelstelling van deze module is echter in eerste instantie de creatieve schrijfvaardigheid van de leerlingen begeleid te stimuleren. Een leraar die zich tot dit aspect beperkt, zal er uiteraard minder lustigden aan spenderen en dus louter productgericht en minder algemeen vormend werken. De module bestaat uit deelopdrachten. De leerling krijgt telkens feedback van de leraar en/of de medeleerlingen.

Uiteindelijk komt de leerling tot een eindproduct waarin de technieken, die via deelopdrachten verworven zijn, geïntegreerd worden. De module geeft ook ervaringsgerichte tips aan de leraar. Het schrijven gebeurt (zoveel mogelijk) met de computer; in die zin is de module direct ICT-gelinkt. Ze is pedagogisch ingebed in het communicatiemodel en maakt geregeld gebruik van het OVUR-principe. De module is interactief opgevat en hanteert moderne pedagogische principes als *group assessment*, *peer assessment*, *herschrijfdidactiek*,...

"If you want to be a writer, you must do two things above all others: read a lot and write a lot."

Stephen King

THEORETISCH KADER: HET LEERPLAN SCHRIJVEN

Schrijven heeft als doel de communicatieve vaardigheid te ontwikkelen. Het leerplan Nederlands van het katholiek onderwijs maakt een onderscheid tussen praktisch-zakelijk schrijven en creatief-expressief schrijven. De technologische ontwikkelingen moeten gevolgd worden, met name qua tekstverwerking en beeldtaal.

Het is van belang dat:

- er veel begeleid geschreven wordt;
- de begeleiding ruimer wordt opgevat dan als beoordeling; het accent bij de begeleiding moet op het schrijfproces liggen en schrijfstrategieën moeten ruim aandacht krijgen;
- het schrijven zoveel mogelijk in de normale activiteiten in de klas geïntegreerd wordt;
- de leerlingen veel schrijfkansen hebben (vaak kortere teksten, deelopdrachten);
- als het nodig is, er ook aandacht geschonken wordt aan nuttige deeloefeningen (bijvoorbeeld stijl, spelling).

Het verdient aanbeveling de leerlingen een *schrijfportefeuille* (schrijfdossier, schrijfportfolio) te laten aanleggen.

DE TOEKOMSTIGE LEERLING-AUTEUR

Parallel met de verticale leerlijn (de progressielijn van het eerste tot het zesde jaar) zijn er ook een aantal horizontale constanten:

- het gebruik van het OVUR-principe wordt aanbevolen bij het uitwerken van de schrijfopdrachten;
- bij elke schrijfopdracht is er aandacht voor het communicatieschema: de leerling schrijft wat voor wie? De leerling als zender schrijft hier een (spannend) kortverhaal voor zijn leeftijdsgenoten. De ontvanger, het doelpubliek, is dus in eerste instantie niet de leraar, niet de volwassene!
- de presentatie van de tekst (lay-out, interpunctie, spelling,...) is een wezenlijk onderdeel van elke schrijfopdracht.

We onderzoeken welk verwachtingspatroon er bij de leerlingen leeft, en wel in drie fasen:

- (1) De leraar organiseert een klassikaal schrijfgesprek: wanneer is voor de leerling een verhaal ook een goed verhaal?
- (2) De leraar groepeerde de verwachtingen in categorieën (inhoud, structuur, stijl,...) en vult indien nodig via vraagstelling aan of stuurt bij.
- (3) Op basis van de tweede fase laat de leraar de leerlingen een leidraad opstellen, een soort advies van een uitgeverij aan haar auteurs: de *10 geboden van de beginnende auteur*. Op die manier creëren de leerlingen een spiegel waarin ze de verwachtingen zien, die aan hun eigen product gesteld worden.

DE VERHAALELEMENTEN

Je kunt uiteraard maar een verhaal schrijven als je daadwerkelijk iets te vertellen hebt, als je over voldoende fantasie en verbeeldingskracht beschikt om effectief het domein van de fictie te betreden.

**“Tussen de
waarheid en het
schrijven botert
het niet.”**

Connie Palmen

DE PLOT

Het bedenken van een plot is voor de leerling een eerste en belangrijke struikelsteen. Als hij er hier niet uitkomt, komt er ook geen eindproduct. De pen kriebelt, de inkt zit klaar, maar de woorden volgen niet: de premature *writer's block*. De leerlingen hebben initieel hulp nodig. We geven ze een paar concrete voorbeelden.

VOORBEELD 1

Zijn snor was stijver dan ooit; zo stijf dat er een vlieg over had kunnen lopen, als een veroordeelde over de plank van een piratenschip. Geen enkele vlieg overleeft echter in een koelcel bij dertig graden onder nul; evenmin als Néstor Chaffino,

chef-kok, patissier, befaamd om zijn meesterschap met chocolade fondant, de eigenaar van de blonde, bevroren snor. En zo zouden ze hem uren later vinden: met wijdopen ogen van verbijstering, maar met nog een zekere waardigheid in zijn houding; zijn nagels hingen weliswaar als klauwen in de deur, maar de keukendoek had hij nog aan de linten van zijn voorschoot hangen, al ben je natuurlijk niet met je uiterlijk bezig wanneer de deur van een Westinghouse-koelcel uit 1980 van twee bij anderhalve meter zojuist vanzelf met een 'klak' achter je rug is dichtgevallen.

UIT: Carmen Posadas, *Kleine zonden*

Is die deur wel vanzelf toegefallen of heeft iemand 'per ongeluk' een handje toegestoken? Zo ja, waarom? Lag de chef-kok in conflict met iemand? Was er geen alarm in de koelcel? Hoe probeerde de chef-kok om uit de koelcel te raken? Hoe was zijn doodsstrijd? Wie vond hem uren later? Wie vertelt hier deze passage? Niet de chef-kok zelf, want die is dood. Heeft de verteller iets met die dood te maken? Hoe was zijn verhouding tot de chef-kok? Wat zal het onderzoek naar de doodsomstandigheden opleveren? Wordt de verteller verder gevolgd of wordt het leven van de chef-kok gereconstrueerd?

VOORBEELD 2

Een gesloten enveloppe is een raadsel dat weer andere raadsels bevat. Deze enveloppe was groot en dik, van lichtbruin papier, met het stempel van het laboratorium in de linkerbenedenhoek gedrukt. En terwijl ze, voordat ze de sluitklep opende, de enveloppe op haar hand woog en tegelijkertijd tussen de penselen en flesjes verf en vernis naar een briefopener zocht, kon Julia zich in de verste verte niet voorstellen hoezeer dat gebaar haar leven zou veranderen.

In werkelijkheid kende ze de inhoud van de enveloppe al. Of liever zoals ze later ontdekte, meende ze hem te kennen. Daarom misschien voelde ze niets bijzonders, tot ze de fotokopieën er uithaalde en op de tafel legde om ze vaag beduusd, met ingehouden adem, te bekijken.

UIT: Arturo Pérez-Reverte, *Het paneel van Vlaanderen*

Wat zit er in de enveloppe? Waarom komt die van het laboratorium? Waarom bevindt Julia zich tussen penselen en flesjes? Wat zou er aan haar leven veranderen? Waarom kent ze de inhoud al? Wat betekent de correctie "meende ze hem te kennen"? Wat is er speciaal aan die fotokopieën?

Ga over voorbeeld 1 en/of 2 een klassikaal gesprek aan. Volg zoveel mogelijk sporen en vertakkingen en hou er de interessantste van over. Vat ze samen tot één gezamenlijke versie van de feiten.

OPDRACHT 1

Schrijf het begin van een (spannend) verhaal. Schrijf 15 à 20 regels. Probeer in het begin al spanning te creëren. Maak dat er een aantal vragen bij kunnen gesteld worden. Zet eveneens schematisch op papier hoe je op dit moment het vervolg ziet op je eigen begin. Je schrijft dus een miniplot. Je krijgt daarvoor de rest van de les + een extra dag bedenktijd. Alle schrijfoopdrachten gebeuren met de computer.

In de volgende les vormen de leerlingen groepjes van vier. De leraar geeft hen de volgende instructie als aanloop tot opdracht 2:

Lees je verhaalbegin voor. Laat de groepsleden vragen stellen. Misschien vinden ze vragen die jij nog niet had. Brainstorm over een eventueel vervolg op je verhaalbegin. Noteer dingen die je nog niet had. Evalueer die feedback en distilleer het beste vervolg uit deze brainstorming.

OPDRACHT 2

Herschrijf het begin en schrijf een aangepaste en eventueel licht uitgebreide miniplot.

Als leraar kun je na deze opdracht wijzen op enkele structuurpatronen die in de plot van verhalen met regelmaat opduiken.

STRUCTUURPATRONEN

RELATIEPATROON

- typisch liefdesverhaal: jongen ontmoet meisje of omgekeerd;
- driehoeksverhaal: vrouw tussen twee mannen of omgekeerd;
- vriendschapsverhaal: vrienden worden tegenstanders of omgekeerd;
- familieverhaal: vete tussen twee families, wraak eventueel verzoening.

HELDENPATROON

- strijd van de held die uitloopt op overwinning of ondergang;
- gevaarlijke reis met het bereiken van de bestemming of de ondergang.

QUEESTEMODEL

- na een verlies, een scheiding op zoek naar de vader, de moeder,...;
- detectiveverhaal;
- avonturenverhaal;
- initiatieverhaal: volwassen worden, rite of passage.

RETROSPECTIEMODEL

- terugblik op een beslissende fase in het leven;
- autobiografie.

CATASTROFEMODEL

- catastrofe onthult hoe het hoofdpersoon eigenlijk is;
- verhaal van een beslissende strijd, bijvoorbeeld een oorlog.

De leraar kan hier een link naar de literatuur leggen, naar verhalen of romans of ook naar films die de leerlingen kennen en die in een van die patronen passen. Hij kan er de leerlingen over laten vertellen. Op die manier doen ze ook verder inspiratie op.

DE PERSONAGES

Een verhaal is bevolkt met personages: hoofdpersonages, nevenpersonages, *flat characters*, *round characters*. In ons verhaal proberen we een individu neer te poten. We beperken ook het aantal personages (bijvoorbeeld drie) en kiezen bij voorkeur voor contrastieve personages, behalve als we voor het dubbelgangermotief opteren.

Een personage heeft een uiterlijk, een persoonlijkheid, een maatschappelijke status, een levensopvatting, een verleden,... We kiezen een personage of een paar personages voor ons verhaal. We proberen het/ze te visualiseren. Enkele inspiratiebronnen hierbij:

- we denken aan mensen die we persoonlijk kennen;
- we gebruiken autobiografische elementen;
- we denken aan politieke of mediafiguren;
- we kijken naar foto's uit kranten of tijdschriften;
- we luisteren naar biografisch getinte verhalen.

TIP

Kijk uit: let vandaag, morgen... eens speciaal op de gedragingen, tics, eigenaardigheden van mensen in je omgeving. Er zitten misschien bruikbare zaken bij.

"Looking at the future of learning is an education in itself."

Crawford Kilian

"Writers aren't exactly people ... They're a lot of people trying to be one person."

F. Scott Fitzgerald

CHECKLIST PERSONAGES

- Hoe is het uiterlijk, de kledij, de lichaamsbouw?
- Heeft het personage bijzondere gaven?
- Hoe is de voorgeschiedenis, de familie, de sociale achtergrond?
- Wat is het beroep, het sociale prestige van het personage?
- Wat zijn z'n hobby's, wat doet het personage in zijn vrije tijd?
- Wat is zijn ambitie?
- Wat zijn z'n wensdromen?
- Hoe gedraagt het zich in stress-situaties?
- Heeft het mysterieuze trekken?
- ...

De leerlingen maken een soort ministeekkaart van hun personages. Ze laten ze als het ware groeien vanuit een basismodel.

OPDRACHT 3

Schrijf nu in doorlopende tekst een profiel uit voor je hoofdpersonage en ten minste één nevenpersonage. Je personages moeten uiteraard ook een naam hebben. Zoek ook een goede naam voor je personages.

Na deze opdracht komt een pendant. De leraar geeft de volgende instructie:

Vorm groepjes van vier, lees mekaars producten en evalueer ze. Geef duidelijke feedback die kritisch maar constructief is en die in een open geest geduid wordt.

De leraar kan hier even ingaan op de namen die de leerlingen voor hun personages gekozen hebben en een aantal befaamde personages uit de wereldliteratuur voorstellen: *Scarlett O'Hara*, *Werther*, *Madame Bovary*, *Oskar*, *Raskolnikov*, *Anna Karenina*,... De leraar kan er ook op wijzen dat auteurs soms een symbolische naam (nomen est omen) aan hun karakters geven. De leerlingen kunnen de naam van hun personages aansluitend eventueel aanpassen.

Een paar voorbeelden uit de wereldliteratuur:

- Camus, *L'étranger*: *Meursault* (meurtre+ seul);
- Townsend: *Adrian Mole*;
- Eco: *William of Baskerville* (The Hound of Baskerville: Conan Doyle) (Geef hier een eventuele verwijzing naar het postmodernisme en de intertekstualiteit);
- Kafka: *Josef K.* (afstand, vervreemding);
- Multatuli: *Droogstoppel* (sleutelroman).

De Amerikaanse leraar-auteur-journalist Crawford Kilian stelt dat een bruikbare methode om een personage voor een roman te profileren, bestaat in het aanleggen van een persoonlijke steekkaart voor dit personage. Hij gaat daar heel ver in. Zijn steekkaart is op zijn minst uitgebreid te noemen en uiteraard meer van toepassing op romans dan op *short stories*.

PERSOONLIJKE STEEKKAART VAN EEN PERSONAGE

Naam: .....

Adres en telefoonnummer: .....

Geboortedatum en geboorteplaats: .....

Nationaliteit en etnische oorsprong: .....

Lichaamsgrootte, gewicht, fysieke beschrijving: .....

Naam van de ouders, hun beroep: .....

Andere familieleden: .....

Burgerlijke staat: .....

Namen van vrienden, hun beroep: .....

Maatschappelijk niveau: .....

Opleiding: .....

Beroep, werkgever: .....

Loon, salaris: .....

Vaardigheden in verband met het beroep: .....

Status in de stad, het dorp, de gemeente: .....

Politieke neiging, lidmaatschap: .....

Hobby's: .....

Ambities: .....

Angsten, complexen: .....

Persoonlijke competenties: .....

Soort humor: .....

Pijnlijke ervaringen, ontgoochelingen: .....

Belangrijke betekenisvolle ervaringen: .....

Gezondheid, speciale kenmerken, gebreken: .....

Seksualiteit: .....

Voorkeur qua eten, drinken, kunst, literatuur, meubilair, kledij: .....

Standpunt ten opzichte van het leven, van de dood: .....

Levensfilosofie: .....

Het is wellicht een beetje veel. Aan de andere kant is dit voor de leraar een zeer bruikbaar model in omgekeerde richting. In plaats van deze tabel te laten gebruiken bij het uitwerken van een personage, kan hij uitgaande van een bestaand personage in een roman via deze lijst de leerlingen een uitvoerig profiel van dit romanpersonage laten opstellen.

DE LOCATIE

Een verhaal speelt zich ook ergens af op een of meerdere plaatsen, in diverse geografische of sociologische entourages. De leraar leest een paar voorbeelden van plaatsbeschrijvingen voor.

OPDRACHT 4

Schrijf een tweetal plaatsbeschrijvingen van plaatsen waar je verhaal zich (waarschijnlijk) zal afspelen. Splits ze eventueel op in kleinere eenheden omdat schrijvers soms hun informatie niet gegroepeerd maar verspreid doorgeven. Hou eventueel rekening met de symboliek van de plaats (bijvoorbeeld iemand met een bekrompen persoonlijkheid in een klein kamertje situeren, een man in wanhoop in een kluwen van kleine straatjes).

We beperken het aantal beschrijvingen met opzet. Natuur, weer of geen weer, het kan allemaal, maar in een kortverhaal van een debutant gaan we er voorlopig niet op aandringen.

HET VERTELSTANDPUNT

Een roman beeldt niet af zoals het is, maar zoals het met behulp van een waarnemingsinstrument kan gezien worden. Daarom is de keuze van het vertelperspectief belangrijk. De leraar herhaalt de theorie over de vertelstandpunten en maakt dit duidelijk door met het standpunt van een camera te vergelijken. We zijn in een tijd van beeldcultuur. Leerlingen hebben vaak een grotere kennis van films dan van romans. Soms verdient het daarom de voorkeur 'de wereld een beetje om te keren' en bepaalde literaire begrippen vanuit de filmwereld duidelijk te maken.

“De roman is geen spiegel maar een lens.”

Eco

Grammaticaal zijn er twee dominerende vertelvormen: de ik-vorm en hij-vorm. We kiezen dus bij voorkeur voor een ik-verhaal of een hij-verhaal en niet voor een auteursverhaal. Als de leerling gekozen heeft, blijft hij best bij één vertelperspectief. De personages zullen handelingen uitvoeren, dingen doen, gesprekken voeren en natuurlijk ook gedachten hebben. Dit is een goed moment om de begrippen *monologue intérieur* (erlebte Rede, free indirect speech, vrije indirecte rede) en *stream of consciousness* te introduceren.

OPDRACHT 5: 'monologue intérieur'

Noteer gedurende een drietal minuten spontaan je gedachten.

Zet daarna je tekst in de vrije indirecte rede¹ om.

Confronteer achteraf beide teksten met mekaar.

STIJL

Literaire stijl is de manier waarop iets geschreven wordt. Drie basiscriteria bepalen de schrijfstijl: de woordkeuze, de zinsbouw, de verteltrant. We laten de leerlingen eerst enkele voorbeelden lezen. Wat vinden ze van de stijl van deze fragmenten? Wat valt hen op?²

VOORBEELD 3

Toen Joana Carda met de olmtak een streep trok op de grond, sloegen in Cerbère alle honden aan, wat de plaatselijke bevolking vervulde met angst en ontzetting, want men geloofde al sinds de oudste tijden dat het einde van het universum nabij was als die dieren daar, waar ze nimmer een kik hadden gegeven, zouden blaffen. Hoe dit diepgewortelde bijgeloof, of deze stellige overtuiging, zoals je zoiets in veel gevallen ook kunt noemen, mag zijn ontstaan, weet vandaag de dag niemand meer, al plachten Franse grootmoeders op de bekende manier van het verhaal dat men hoort en net even anders doorvertelt, hun kleinkinderen te vermaken met het sprookje over een driekoppige hond luisterend naar de naam Cerbère, die daar, in de plaats Cerbère, departement Pyrénées-Orientales, in de Griekse, mythologische tijd had geblaft als zijn baas, de veerman Charon, hem riep.

Uit: José Saramago, *Het Stenen vlot*

VOORBEELD 4

Ik hou van alle vrouwen, en dat is geen groot verdriet. Vrouwen zijn mijn lievelingsmensen. Het zal genetisch bepaald zijn en met hormonen, endorfinespiegels, overijverige neurotransmitters en op hol geslagen chemische processen te maken hebben: ik voel mij nu eenmaal het prettigst in de omgeving van vrouwen. Niet dat ik een hekel heb aan mannen, integendeel – sommige van mijn beste vrienden zijn mannen –, maar met vrouwen is het opmerkelijk aangenaam toeven. Iedere vrouw heeft iets speciaals; iedere vrouw is uniek; vrouwen ruiken lekker; vrouwen zijn fascinerend ongrijpbaar; vrouwen lachen unbeschreiblich weiblich; vrouwen zijn

het glazuur op de taart; vrouwen zijn het cadeau van God aan de mensheid. Het enige probleem is: vrouwen kunnen niet voetballen. Althans, dat zeggen mijn vrienden.

UIT: Ronald Giphart, Het leukste jaar uit de geschiedenis van de mensheid

VOORBEELD 5

Heel soms, op dagen dat de sterren goed staan, gedragen de stemmen zich als een school vissen. Nemen ze met zijn allen de vorm aan van een lichaam. Een meisjeslichaam. Trillend in de lucht. De roodste stemmen bevinden zich ter hoogte van de mond. Ik sluit mijn ogen en voel armen die zich onder die van mij schuiven. Ik luister, luister, luister.

UIT: Peter Verhelst, Mondschilderingen

We geven de leerlingen nu een oefening à la Queneau (*Stijloefeningen*) om hen het belang van verschillende stijlen duidelijk te maken.

OPDRACHT 6

UITGANGSSITUATIE

Het is 16.00 uur. Een leerling(e) verlaat nogal gehaast de klas, gaat naar de vestiaire, doet zijn/haar jas aan en stelt vervolgens vast dat zijn/haar vriend/in niet zoals afgesproken aan de schoolpoort staat. Hij/zij wacht een tiental minuten. Hij/zij probeert een paar keer tevergeefs haar/hem op de gsm te bereiken en gaat vervolgens met de fiets of bromfiets naar huis. Om de hoek staat zijn/haar vriend/in in duidelijk verliefde pose met een meisje/jongen à la Claudia Schiffer/Brad Pitt te flirten.

BASISOPDRACHT

Vertel dit gegeven in 20 à 30 regels. Geef je personages een naam. Gebruik de hij/zij-vorm.

SPECIFIEKE OPDRACHT

De leerlingen krijgen in de mate van het mogelijke elk een andere specifieke opdracht uit de onderstaande lijst. Maximaal drie leerlingen per klas hebben dezelfde opdracht:

- Gebruik zo geen enkel adjectief / zoveel mogelijk adjectieven.
- Mijd elke beschrijving / beschrijf waar je kan.
- Gebruik tienertaal / gebruik op zijn minst 10 vreemde of moeilijke woorden.
- Vertel tranerig verongelijkt / vertel op wraak belust.
- Vertel met zelfironie.
- Gebruik alleen korte zinnen, maximum 1 regel; gebruik lange zinnen, minimum 3 regels.
- Gebruik af en toe een dialectgekleurd woord / schrijf puur Nederlands.
- Gebruik archaïsche taal.
- Gebruik symbolen in je tekst.
- Gebruik taboewoorden / gebruik zeer gepolierde elitaire taal.
- Schrijf à la Brusselmans, Giphart...

Ik geef hier een kleine bloemlezing van wat leerlingen uit het zesde jaar, afdeling Sportwetenschappen van deze opdracht maakten.

A LA BRUSSELMANS

Ik ben net ontsnapt uit die klotenschool . Ik sta op straat te wachten op Carla, mijn lief van de week. Die geit vertikt het wel om haar smoel te laten zien zeker. Ik steek een Marlboro op. Tien sigaretten later is ze er nog altijd niet. Iets verder staat zo'n randgeval met een IQ van een leeggelopen doedelzak. Ik krijg zin om op zijn bakkes te kloppen. Nu heb ik het echt wel gehad. Ik pak mijn asfaltverslindende bolide en scheur weg. Wacht tot ik die geit tegenkom. Dat zal wel heel goeie seks moeten zijn vanavond om dat weer goed te maken.

TIENERTAAL

Cindy verlaat de klas. School sucks. Shit het is al 16.10 en Tom staat op haar te wachten. Ze loopt naar de vestiaire, doet megasnel haar jas aan en rent naar de schoolspoort. Tom is er niet. Na 10 minuten is Cindy pissed...

VEEL ADJECTIEVEN

Mark was een knappe achttienjarige jongen met grote heldere mooie blauwe ogen en een bruin getinte zachte huid. Lien wachtte ongeduldig op haar knappe sportieve vriend. Na 10 lange eeuwigdurende minuten probeerde ze Mark te bereiken op haar ultramoderne gsm, die ze van haar lieve oude grootmoeder gekregen had op haar spetterend verjaardagsfeestje. Ze nam dan maar haar grasgroene fiets en ze had nog maar net haar strenge school achter zich gelaten of ze zag Mark staan met een opgetut creatuur à la Claudia Schiffer. Lien kende die sluwe smerige heks met haar achterbaks karakter.

Na deze oefening kan de leraar Queneau en zijn *Stijloefeningen* introduceren. Hij kan ook, als de nood zich voordoet, aan stilistische remediëring doen of verder uitdiepende oefeningen aanbieden. Er zijn voldoende boeken en tijdschriften op de markt die materiaal ter zake aanbieden. De leraar kan ook een ervaringsgerichte lijst met stilistische tips geven (gebaseerd op fouten van zijn eigen leerlingen).

DIALOOG

In de meeste verhalen komen er ook dialogen voor. Dat is niet bepaald het makkelijkste deel van het schrijven. Te weinig dialoog werkt afstandelijk, droog, levenloos. Te veel dialoog is *des Guten* zuviel. Goeie dialogen kunnen essentiële informatie verstrekken. Ze kunnen begeleid worden door non-verbale signalen die echter voor de correcte duiding van de conversatie van belang zijn. Evalueer de volgende dialoog³:

VOORBEELD 6

"Zullen we wat drinken?" vroeg ze. Ze had dorst.
Voortvarend nam ze plaats aan een van de tafeltjes op het terras.
"Hè nee," zei hij. Hij had geen zin. Hij bleef staan.
"Maar we zitten hier nou al," protesteerde zij. Ze was niet van plan uit haar stoel te komen.
"We kunnen thuis toch ook iets drinken, schat?" Hij deed zijn uiterste best vriendelijk te klinken.
"Ober! Twee koffie!" riep ze, en dacht: "Hè, daar heb ik echt zin in."

Uit: Renate Dorrestein, *Het geheim van de schrijver*

De leraar leest hier best een paar voorbeelden van goede en korte dialogen voor want voorbeelden strekken.

OPDRACHT 7

Schrijf een dialoog tussen twee van je personages passend in wat je als plot voor ogen hebt.

TIP

Het luisterend oor: let vandaag, morgen,...eens speciaal op de conversaties die je hoort in je omgeving. Let voornamelijk op het taalregister dat de mensen gebruiken.

Nadat de leerlingen hun dialogen geschreven hebben, krijgen ze volgende instructie:
Check je dialoog door hem samen met andere leerlingen uit je groep te spelen voor de klas. Klinkt hij natuurlijk? Gebruik je spreektaal of heb je zinnen geproduceerd die een mens in

normale omstandigheden nooit zou uitspreken? (Ik kijk naar buiten en zie die auto staan. ↔ Ik werp een blik naar buiten en aanschouw deze wagen.) Ga in groepjes van vier zitten en help mekaar bij het herschrijven van je dialoog.

SPANNING

(Jonge) Lezers lezen graag spannende verhalen en kortverhalen hebben sowieso iets met spanning. Wellicht lezen een aantal leerlingen misdaadverhalen (Aspe, Geeraerts,...). Een uitstekende gelegenheid voor een minipresentatie van een boek waarbij ze proberen duidelijk te maken hoe de auteur de spanning creëert. De leraar noteert en groepeer hun ideeën. Daarna kan hij een oplijsting maken van elementen die spanning veroorzaken. Hij kan ook terloops verwijzen naar initiatieven als *de Gouden Strop*, *de Hercule Poirot-prijs*, *de Maand van het spannende boek*. Hij kan de leerlingen bekend maken met een aantal aspecten van het 'literair bedrijf'.

HOE WORDT SPANNING IN EEN VERHAAL GECREËERD?

ACHTERHOUDEN VAN INFORMATIE

- Wat is het motief? Waarom gebeurt iets?
- Welke rol speelt een bepaald personage?
- Wat heeft een bepaald voorwerp te betekenen?
- Welk gevaar dreigt er?
- Wanneer zal iets gebeuren?
- Hoe moet het nu verder?
- Waar bevindt het personage zich?

Vaak vind je het 'legpuzzelpatroon'. In het begin van het verhaal is de puzzel in stukken gevallen en in de loop van het verhaal wordt hij terug in mekaar gepast. Je vindt dit patroon vaak in spannende verhalen maar ook in bijvoorbeeld *De Aanslag* van Mulisch.

Hoe zal de maatschappij reageren op het doorbreken van normen?

- kwetsbare personages (bijvoorbeeld een kind) in een netelige situatie brengen;
- wedstrijdsituatie: wie wint, bereikt het eerst het doel?;
- de blijkbaar onafwendbare catastrofe;
- de tijdsdruk;
- de overmacht waaraan het hoofd moet geboden worden;
- de seriemoordenaar die niet te stoppen is;
- het vreemde wezen dat de orde dreigt te verstoren;
- de natuur als dreiging;
- zal de verdwenen (ontvoerde) persoon (levend) teruggevonden worden?;
- de combinatie van sex & crime, fantasie en begeerte;

...

TIP

Vraag aan de leerlingen of ze films bij de voorbeelden uit de rubriek kunnen classificeren. Laat ze de film kort navertellen. Ze krijgen op die manier een versterkt inzicht in hoe het opbouwen van spanning functioneert.

COMPOSITIE EN STRUCTUUR

De opbouw van een verhaal is van groot belang. De leraar herhaalt eerst het begrip chronologie (materiële tijd en literaire tijd, flashback, flash forward, simultaneïteit, verteltijd, vertelde tijd, imitatieve structuur,...) want er bestaat vaak een duidelijk verband tussen chronologie en structuur.

Hij vertrekt vervolgens van een aantal romans of verhalen die hij eventueel via korte fragmenten of gewoon door de inhoud ervan te vertellen aan de leerlingen aanbiedt. Op die manier toont hij een paar structuurpatronen zonder te theoretiseren.

Een mogelijke selectie:

- (1) *Tim Krabbé, Vertraging*: passages in Australië worden afgewisseld met passages van meer dan 30 jaar vroeger in Oostende;
- (2) *Louis Paul Boon, De Kapellekensbaan*: het verhaal van Ondine, het ontstaan van de roman, de Reinaertverhalen;
- (3) *Paul Lebeau, Xanthippe*: de roman als één grote flashback (die op zich vaak chronologisch lineair is);
- (4) *Jos van de Loo, Het Gevaar*: het einde vooraan;
- (5) *Mulisch, De Aanslag*: vijf episodes van 1 dag met grote tijdssprongen tussenin (Raffung); we wijzen er hier ook op dat het invoeren van symbolen en retournerende motieven een meerwaarde kan geven aan een roman (steen, vuur,...);
- (6) *Multatuli, De Japanse steenhouwer*: de cirkelstructuur; het begin en het einde vallen samen;
- (7) *Chaucer, The Canterbury tales / Boccaccio, Il Decamerone*: de raamvertelling.

We kunnen de verhaallijn ook tekenen. We noemen dit een stuwingslijn. Een vaak voorkomend patroon is het volgende.

VERHAALLIJN

DE EXPOSITIE (wie? wat? waar? wanneer?) met de eerste crisis (het motorisch moment / het 'eerste plotpunt').

HET MIDDEN: het omvangrijkste deel, vaak bestaande uit drie delen:

- (1) het falen van een poging tot oplossing en een toename van het conflict in de plaats;

- hier kan bijvoorbeeld ook een flashback ingevoegd worden;
- (2) een nieuwe wending in het conflict (vaak verrassend);
  - (3) het dramatische hoogtepunt (het 'tweede plotpunt').

HET EINDE

- (1) het gesloten einde
  - positief-optimistisch: redding, happy (Hollywood) end, huwelijk,...;
  - negatief-pessimistisch: tragedie, moord, dood, ondergang, waanzin, catastrofe,...
  - gemengd: de catastrofe gecombineerd met een nieuwe (herstelde) orde.
- (2) het open einde (het poly-interpretabele verhaal, de noch-noch situatie);
- (3) de pointe.

De leraar maakt de leerlingen duidelijk dat een verhaal aan kracht kan winnen door de inhoudelijk lineaire en de temporeel lineaire structuur te doorbreken. Een voorbeeld van een knappe vondst:

VOORBEELD 7

Zij – het wordt tijd haar Hanna te gaan noemen, zoals ook ik in die tijd begon haar Hanna te noemen – zij leefde in ieder geval niet op grond van een belofte, maar enkel en alleen vanuit de situatie.

UIT: Bernhard Schlink, De voorlezer

De lezer is bijna 30 bladzijden ver in het boek vooraleer de ik-persoon de voornaam van mevrouw Schmitz meedeelt. Hij laat dit bovendien samenvallen met het ogenblik waarop hij haar in hun relatie ook met de voornaam gaat aanspreken. Dit achterhouden van informatie heeft ongetwijfeld een veel krachtiger effect dan de vrouw van bij de eerste pagina al meteen Hanna Schmitz te noemen.

De leraar kan hier nog eens op het verschil tussen fabel (de logisch-chronologische loop van de gebeurtenissen) en sujet (de volgorde van de gebeurtenissen zoals die in het verhaal wordt gegeven) wijzen.

DE TITEL

Ieder verhaal heeft ook een titel. Een goede titel wekt nieuwsgierigheid. Laat de leerlingen een paar 'verkoopstitels' op covers van tijdschriften opzoeken en laat ze zeggen waarom die titels tot kopen 'verleiden'. De leraar kan wijzen op algemene strategieën bij het kiezen van een titel in de wereldliteratuur en bij gelegenheid over enkele werken iets vertellen.

Een selectie:

- de naam van de hoofdfiguur/hoofdfiguren: *Don Quichotte, Antigone, Romeo en Julia*;
- het thema van het boek: *Het proces, Oorlog en vrede*;
- verbinden van figuur en thema: *Gullivers reizen, Het lijden van de jonge Werther*;
- centrale gevoelens: *Misdaad en straf (Schuld en boete), Bonjour tristesse, Liefde in tijden van cholera*;
- centrale (symbolische) plaatsen: *Berlin Alexanderplatz, De Toverberg, De Kapellekensbaan*;
- centrale (symbolische) zaken: *Die Blechtrommel, Het parfum, The scarlet letter*;
- tijdsindicaties: *Honderd jaar eenzaamheid*;
- raadselachtige formuleringen: *In de naam van de roos, The catcher in the rye*.

De leraar kan hieraan eventueel een webquest linken: wie schreef deze werken? Waarover gaan ze?

HET EFFECTIEVE SCHRIJVEN

De leerlingen hebben nu voldoende background, oefening en begeleiding gehad om het zelf te proberen. De leraar geeft de raad van Stephen King indachtig de leerlingen eerst nog een of twee oordeelkundig gekozen voorbeelden van kortverhalen. Ze beantwoorden na het lezen volgende leeservaringsgerichte vragen:

LEESERVARINGSGERICHTE VRAGEN

POSITIEF

- Wat heeft me bij het lezen van dit verhaal nieuwsgierig gemaakt?
- Hoe is de auteur erin geslaagd mij bij het verhaal te betrekken?
- Wat boeit me aan het verhaal?
- Waarom lees ik verder?

NEGATIEF

- Waarom verveelt het verhaal me?
- Wat stoot er mij af?
- Waarom lees ik niet verder?

De leerlingen kunnen er uit leren wat ze wel en niet moeten doen.

OPDRACHT 8

Schrijf je kortverhaal.

Schrijf je inleiding. Probeer spanning op te wekken. Schrijf zo dat de lezer een aantal

vragen kan stellen. In je expositie geef je ook (eventueel gedeeltelijk) de basisinformatie voor de lezer: wie? wat? waar? wanneer?

Nu schrijf je het middenstuk, je eigenlijke plot. Verwerk er eventueel volgende delen in:

- een mislukte poging tot oplossing die het conflict verergert; bouw hier ook een flashback in;
- een nieuwe wending in het conflict; streef naar een verrassingseffect;
- een hoogtepunt.

Schrijf zeker een dialoog. Geef verdere informatie over je personages en de geografische en sociale locatie.

Hoe eindig je? Geef je zelf de oplossing? Laat je alles open? Gebruik je een pointe?

TIPS

- De tekstverwerker biedt je via eenvoudig knippen en plakken ruime mogelijkheden om de lineaire structuur van je verhaal te doorbreken.
- Let op je stijl.
- Wees zelfkritisch: durf dingen weglaten want 'schrijven is schrappen'.

ADVIES VOOR DE LERAAR

Als leraar kun je niet verwachten dat iedereen bulkt van het talent. Bovendien is dit voor bijna alle leerlingen een boreling, een creatieve worsteling. Stimuleer de leerlingen, geef ze constructieve feedback. Laat ieder verhaal ook door een paar andere leerlingen lezen en laat ze het gelezen verhaal becommentariëren. Laat het oordeel van de medeleerlingen voorafgaan aan je eigen commentaar en je eigen oordeel. Focus bij je eigen bespreking op een paar onvolkomenheden in plaats van de leerlingen te verstikken onder een lawine van opmerkingen.

Na de reflectie aan de hand van de feedback van de medeleerlingen en van de leraar kan aan de leerlingen gevraagd worden hun verhaal op bepaalde punten te herschrijven. Een mogelijke opdracht is: *Breng drie verbeteringen aan in je verhaal*. Je kunt de opdracht ook concretiseren: *Breng drie verbeteringen aan in je verhaal op vlak van inhoud, spanning, tekening van personages, stijlregister*,... De leerlingen duiden elke verandering in hun verhaal in het rood aan. Met de tekstverwerker is dit geen enkel probleem en voor de leraar is het comfortabel. We suggereren dat de leraar pas dan, na het herschrijven en het herlezen, definitief quoteert. Zijn quoteren kan rekening houden met de bovenstaande verhaalelementen.

"Deelnemen is belangrijker dan winnen."

Pierre de Coubertin

PLANNING

LES 1

Klassikaal gesprek over het verwachtingspatroon van de leerlingen:

- de twee plotvoorbeelden;
- begin je eigen verhaal (opdracht 1).

LES 2

De leerlingen hebben tijd gehad om thuis hun eigen verhaalbegin te schrijven en hun miniplot:

- groepswork in verband met de plot en opgave opdracht 2;
- de leraar wijst op structuurpatronen + eventuele link naar literatuur;
- de leraar geeft uitleg over personages (opdracht 3) en over de locatie (opdracht 4).

LES 3

Schrijfles: de leerlingen maken opdracht 2, 3 en 4 op school (computerlokaal – diskette meebrengen).

LES 4

- de leraar herhaalt kort de theorie over het vertelstandpunt en doet opdracht 5;
- de leraar bespreekt kort het begrip stijl en doet opdracht 6;
- deze oefeningen kunnen in de klas geschreven worden en thuis op computer gezet.

LES 5

- de leraar bespreekt de dialoog (opdracht 7) en het begrip spanning;
- de leerlingen krijgen schrijftijd in de klas, liefst op computer (opdracht 8).

LES 6

- de leraar bespreekt compositie, structuur, stuwingslijn en titel;
- de leerlingen krijgen twee kortverhalen mee om thuis te lezen; ze moeten daarbij de ervaringsgerichte vragen beantwoorden.

LES 7

- werkuur aan de computer: het eigenlijke kortverhaal;
- de leerlingen krijgen één of twee weken tijd om hun verhaal te beëindigen; de leraar legt de verwachte minimumlengte vast (4 pagina's).

LES 8

Peer assessment: de medeleerlingen lezen en becommentariëren in groepjes de verhalen.

LES 9

- de leraar heeft de verhalen gelezen en een drietal focusitems vastgelegd;
  - de leerlingen herschrijven hun verhaal en duiden alle veranderingen in kleur aan.
- De leraar beoordeelt de kortverhalen en overweegt, mits de schrijver ermee instemt, een of meer publicaties in het schooltijdschrift.

ENKELE JAREN LATER

De leraar gaat naar een signeersessie van een ex-leerling en nu befaamd auteur.

José Vandekerckhove
Lijnbaanstraat 4 bus 4
8400 Oostende
jose.vandekerckhove@pandora.be

Noten

- 1 *Hij of zij / gebruik van OVT of zou-vorm / aanpassingen maken van tijds- en plaatsaanduidingen: gisteren → de vorige dag; hier → daar.*
- 2 *VOORBEELD 3: Eén lange zin.*

VOORBEELD 4: Woordkeuze uit medisch-biologisch register, sampling, herhalingen, anafoor, opsomming naar climax toe, archaïsme,...

VOORBEELD 5: Poëtisch taalgebruik: vergelijking, synesthesie, herhaling, ... Geef de tekst een poëtische bladspiegel en het lijkt wel een heus gedicht:
Heel soms
op dagen dat
de sterren goed
staan
- 3 *De schrijver vertrouwt blijkbaar zichzelf niet. Hij legt alles uit. Lees de tekst opnieuw en voeg 'want' toe wanneer je kunt en je merkt het wel. "Zullen we wat drinken?" vroeg ze, want ze had dorst...*

Bibliografie

Gebruikte werken

Renate Dorrestein: *Het geheim van de schrijver*.
 Bert Edens, Ruurd Edens & Reinder Storm: *3001 moderne citaten*.
 Fritz Gesing: *Kreativ schreiben*.
 Crawford Kilian: *Writing science fiction and fantasy*.
 Stephen King: *On writing*.
 Arturo Pérez-Reverte: *Het paneel van Vlaanderen*.
 Carmen Posadas: *Kleine zonden*.
 Raymond Queneau: *Stijloefeningen*.
 José Vandekerckhove: *Werkblad voor Nederlandse didactiek* 29/3 (maart 2001).

Aanbevolen aanvullingen

Peter Burger & Jaap De Jong: *Handboek stijl*.
 Paul Cockx: *Taalwijzer*.
 Jaap De Berg: *Trouw Schrijfboek*.
 Jan Renkema: *Schrijfwijzer*.
 Michaël Steehouder e.a.: *Leren communiceren*.
 Jan Van Coillie: *Klare taal*.

"Schrijven is schrappen."
 (Godfried Bomans)

"Romanschrijven is wetenschap bedrijven zonder bewijs."
 (W.F. Hermans)

"Er zijn veel meer schrijvers dan mensen die boeken schrijven."
 (Cees Buddingh')

"Een succes schrijf je op dezelfde manier als een flop."
 (William Saroyan)

"Een vervelend boek schrijven is makkelijker dan er een te lezen."
 (Emanuel Wertheimer)

"Een lezer heeft het goed, hij kan zijn schrijvers zelf uitzoeken."
 (Kurt Tucholsky)

"Schrijvers schrijven, lezers lezen."
 (Harry Mulisch)